

Geachte staatssecretaris Nobel,

Veel Nederlanders maken zich zorgen over de toekomst. Wat zijn de gevolgen van een dreigende handelsoorlog voor mijn portemonnee? Krijgen we te maken met fysieke oorlog? Komen er overstromingen of komt er langdurige droogte? Mag ik er als derde generatie Nederlander met een buiten Europese achtergrond nog zijn, gezien de toenemende polarisatie? Kunnen mijn kinderen straks nog een woning vinden? Durf ik me nog uit te spreken in een steeds hardere samenleving? Een voorbereid mens telt voor twee, maar nadenken over dit soort scenario's geeft ook onrust. Het is dan ook van groot belang dat we als Nederlandse samenleving weerbaar zijn en veerkrachtig, om hiermee goed om te kunnen gaan.

Uw ministerie werkt hieraan via de Agenda Veerkrachtige en Weerbare Samenleving, samen met andere departementen. In 2024 is binnen deze Agenda de Maatschappelijke Raad ingesteld. Wij richten ons nu tot u als Maatschappelijke Raad. Wij zijn een groep Nederlanders met verschillende achtergronden en ervaringen en denken graag mee over deze belangrijke Agenda, 'van buiten naar binnen'. Omdat sommigen van ons ervaringen hebben met het opklimmen uit een gemarginaliseerde positie. Omdat wij ons ook zorgen maken en omdat wij de zorgen van mensen in onze directe omgeving zien en horen. Maar evenzeer omdat wij in diezelfde omgeving kansen zien. Dit perspectief delen we binnen de Maatschappelijke Raad en daarover willen we nu ook graag direct met u van gedachten wisselen. In deze brief doen wij een voorzet voor een aantal punten waarover wij het gesprek met u zouden willen voeren.

We hebben gekozen voor een brief, in plaats voor een uitgebreid adviesrapport. De reden daarvoor is dat wij het belangrijk vinden dat informatie laagdrempelig en toegankelijk is voor zoveel mogelijk mensen. Dit proberen we ook zelf toe te passen in wat we schrijven. Deze brief zien wij als beginpunt voor een gesprek met u.

Weerbaarheid onder druk

Hierboven noemden we een aantal zorgen die je 'extern' zou kunnen noemen. Maar er zijn ook 'interne' zorgen en pijnpunten. Als we daar geen aandacht aan schenken, kan dat onze weerbaarheid als samenleving aantasten

Dan bedoelen we bijvoorbeeld dat onze samenleving erg complex is geworden – soms te ingewikkeld voor mensen om nog aansluiting te vinden. Vandaar ook onze opmerking over laagdrempeligheid en toegankelijkheid. Dan doelen we ook op wantrouwen richting de overheid – wantrouwen dat bijvoorbeeld door het toeslagenschandaal en de voortsturende afwikkeling daarvan is gevoed. Bij dit schandaal is ook institutionele uitsluiting van groepen Nederlanders boven tafel gekomen¹. Ervaring van uitsluiting is funest voor onderling vertrouwen en vertrouwen in onze rechtsstaat en is – helaas – nog steeds aan de orde van de dag. Diverse groepen, van 'links' tot 'rechts' en van 'hoog' tot 'laag', voelen zich niet gehoord, niet gezien en niet begrepen door de overheid. Problemen die zij ervaren, gaan van kwaad tot erger. Oplossingen die worden aangereikt, stoken vaak niet met de hulp die nodig is op dat moment. De vraag voor wie en van wie 'de overheid' is, wordt steeds prominenter naar voren gebracht en leidt tegelijkertijd in de praktijk tot frustratie en irritatie.

---

¹ Het rapport van de Parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag spreekt van 'institutionele vooringenomenheid'.

Dat vinden wij reden tot zorg. Want juist in tijden van grote druk hebben we elkaar nodig, moeten we op elkaar kunnen vertrouwen en op onze overheid kunnen vertrouwen.

Natuurlijk is dit niet alleen aan de overheid, of aan 'de politiek'. De samenleving maken we samen. De samenleving wordt wel eens vergeleken met een contract, net zoals het huwelijk dat is tussen twee mensen. De wet verbindt daaraan rechten en plichten. Maar met alleen rechten en plichten heb je nog geen goed en leuk huwelijk. Daarvoor is het ook nodig dat je interesse hebt in elkaar, samen leuke dingen doet, elkaar helpt bij problemen, het voor de ander opneemt en voor elkaar zorgt als het nodig is. Dan blijft de relatie hecht. Ook voor de samenleving zijn rechten en plichten belangrijk, maar hebben we meer nodig om de relatie hecht te houden. Sociale gemeenschappen spelen daarin een cruciale rol.

De kracht van gemeenschappen

Mensen zijn individuen, maken hun eigen keuzes en zijn daar zelf verantwoordelijk voor. Maar tegelijk is niemand een eiland. Zeker als we te maken krijgen met moeilijke omstandigheden, hebben we mensen om ons heen nodig. Zij kunnen ons helpen om terug te veren, om weer op te krabbelen, om door te gaan en niet verder in de problemen te komen. Mensen organiseren zich op verschillende gronden in gemeenschappen. Bijvoorbeeld rond hun wijk, rond sport, cultuur, gender, geaardheid, levensbeschouwing, school – offline en/of online. Soms formeel (bijvoorbeeld in een stichting of vereniging), soms informeel.

Wij zien om ons heen dat die gemeenschappen wezenlijk zijn voor de veerkracht en weerbaarheid van Nederlanders. Ook is er steeds meer belangstelling voor de rol van informele netwerken en het sociale weefsel van de samenleving. In dit fijnmazige sociale weefsel zijn diverse partijen actief: individuele sleutelpersonen, zelforganisaties en (semi)professionele partijen. Denk aan een betrokken bewoner die burens helpt met vervoer of het invullen van papieren, of inwoners die samen een initiatief opstarten in hun buurt. Of de kerk, synagoge, mandir of moskee die problemen achter de voordeur signaleert en mensen in contact brengt met helpende voorzieningen. Of een huisarts die verder kijkt dan de lichamelijke of mentale klacht en een lokale stichting of een buddy inschakelt. Of de vele initiatieven die kinderen en jongeren middels huiswerkbegeleiding en life coaching hun talenten laten ontwikkelen en perspectief bieden. Deze betrokkenheid is nauw verweven met stichtingen, verenigingen en andere sociale initiatieven, die het cement vormen van de (lokale) samenleving. Het maatschappelijk middenveld in ons land is springlevend. Dat moeten we koesteren. Het is daarom van belang om dit duurzaam te versterken.

Kansen voor de Agenda

In de Agenda Veerkrachtige en Weerbare Samenleving werd een onderscheid gemaakt tussen drie lagen van weerbaarheid: individueel, in samenlevingsverbanden en maatschappelijk. Wij herkennen ons in het belang van deze drie lagen. Als Maatschappelijke Raad denken we dat er nog veel winst te behalen valt door erkenning van, en investering in, de middelste laag: samenlevingsverbanden. Oftewel: gemeenschapskracht.

Van overheidswege begint dat door oog te hebben voor het belang en de positieve bijdrage van deze gemeenschappen. Vanuit die basis is het vervolgens belangrijk te werken aan onderling vertrouwen, continuïteit van de relatie en creativiteit in de samenwerking. De overheid en gemeenschappen zijn verschillende grootheden, met een andere autoriteit en verantwoordelijkheid. En dat moet vooral ook zo blijven. Maar deze beide grootheden hebben op

veel vlakken wel gedeelde doelen. Om daarin elkaar over en weer te versterken en samen op te trekken waar het kan, is erkenning, creativiteit en samenwerking vereist.

Denk aan het betrekken van ervaringskennis bij het ontwikkelen en uitvoeren van beleid. Denk aan het bereiken van mensen met weinig of geen vertrouwen in de overheid, of aan mensen voor wie overheidssystemen onbegrijpelijk en ontoegankelijk zijn. Denk aan het benutten van dit fijnmazige weefsel in het voorkómen of beheersen van maatschappelijke spanningen. Daarin hebben we iedereen nodig.

Afgelopen februari heeft u de Actieagenda Integratie en Open en Vrije Samenleving gepresenteerd. Ook voor de ambities die daarin staan, zien wij kansen vanuit bovenstaand perspectief. Wij geven u daarvoor graag drie aanbevelingen mee:

1. Taal doet ertoe

Een weerbare samenleving kan omgaan met vrije meningsuiting, ook als het schuurt. Daarvoor is het nodig dat *iedereen* ervaart dat die ruimte er is. Het voorbeeld dat de politiek daarin geeft, legt gewicht in de schaal. Kunnen zijn wie je bent zonder oordeel en je kunnen en mogen uitspreken over hetgeen je bezighoudt, is een grondrecht. Ook heeft het een belangrijke ventiefunctie in tijden van spanning. Het is wezenlijk om niet hele groepen mensen weg te zetten om wie ze zijn. Helaas ervaren veel Nederlanders dat dit wel gebeurt, juist door de politiek.

Ten eerste is dat niet wenselijk. Ten tweede is het contraproductief: dan gaan de hakken in het zand en schiet men in de verdediging. Problemen benoemen is nodig om tot verbetering te komen, maar verbind problemen niet aan identiteit. Ga vooral uit van de goede wil van zoveel individuen in de diverse gemeenschappen, laat zien dat je problemen kunt aanpakken zonder dat je je identiteit hoeft te verloochenen en straal uit dat we dit *samen* moeten doen. Maak zo gemeenschappen tot medestander en benut hun kracht en wijsheid.

2. Investeer in gemeenschappen

Ook in deze uitdagende tijden vormt gemeenschapszin het cement van de samenleving. Daar waar mensen naar elkaar omkijken, elkaar ontmoeten buiten eigen bubbels, elkaar helpen naar de juiste hulp of voorziening en een luisterend oor of een schouder om op te leunen bieden. Het fijnmazige netwerk van gemeenschappen draait meestal op vrijwilligers; mensen die met hart en ziel, naast opleiding en/of werk, tijd en energie geven aan mensen om hen heen. Dat doen ze uit intrinsieke motivatie en ze verwachten daar in het algemeen niets voor terug. Veel van deze gemeenschappen worstelen met praktische zaken als (betaalbare) huisvesting, regelen van verzekering, het betalen van de energierekening, et cetera. Dat kost allemaal veel tijd en energie, die ze liever in hun werk voor de gemeenschap zouden steken.

Omdat veel van deze gemeenschappen werken aan doelen die ook de rijksoverheid, gemeenten of fondsen van belang vinden, komen ze vaak in aanmerking voor subsidie. De procedures daarvoor zijn echter zo ingewikkeld en hoogdrempelig dat men ze niet kan vinden, afhaakt bij het aanvragen of in de problemen komt bij de verantwoording.

Wij pleiten ten eerste voor het werken aan subsidiestromen die minder versnipperd zijn. Om effectief te zijn, zouden ze meer ruimte moeten bieden voor aansluiting bij initiatieven van

gemeenschappen. Ten tweede: duurzaam resultaat vraagt om duurzame samenwerking en financiering, dus minder projectmatig en tijdelijk.

Ten derde adviseren we het toegankelijker maken van het aanvraag- en verantwoordingsproces. Dat kan door wijzigingen in het proces zelf. Is het bijvoorbeeld altijd nodig om E-herkenning en portals te gebruiken? Is het nodig om alle, gedetailleerde informatie vooraf te vragen? Wij denken dat het laagdrempeliger kan, ook in taalgebruik. Actieve ondersteuning van organisaties zou hierbij ook behulpzaam zijn. Zowel bij de bekendmaking als bij het aanvraagproces en bij de verantwoording zou hulp kunnen worden geboden vanuit de ambtelijke organisatie. Zodat de middelen uit de betreffende regelingen op de plekken terechtkomen waar ze voor bedoeld zijn. Het begint overigens met het actief uitspreken van erkenning en waardering voor het belang van deze initiatieven.

3. Benut structureel ervaringskennis

Beleid is effectief wanneer het aansluit bij de realiteit. Om effectief te kunnen zijn, is kennis van de leefwereld van inwoners essentieel. Wetenschappelijke kennis en beleidskennis zijn daarvoor van grote waarde. Daarnaast is er nog een andere, onmisbare bron van kennis: ervaringskennis. Ervaringskennis ontsluiten kan door intensief samen te werken met sleutelpersonen in steden, dorpen en buurten. Maar ook door het werven en selecteren van ambtenaren met deze kennis, zoals bijvoorbeeld het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport eerder succesvol heeft gedaan. Op lokaal niveau zien we bewonersjury's en co-creatie bij gebiedsontwikkeling. Binnen de rijksoverheid zijn wij als Maatschappelijke Raad daarvan een voorbeeld en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap doet het door middel van een Intersectioneel Co-Creatie Netwerk (INC). Gemeenschappen en geleefde ervaring verdienen een vaste plek in het beleid. We raden u dan ook aan om ervaringskennis structureel te verankeren in uw beleid, dus ook in de Actieagenda.

Graag nodigen we u uit om in gesprek te gaan over hoe dit kan en wat daarvoor nodig is.

Met vriendelijke groet,

Elijah Alvares, Yasmine Bayoumy, Nitai Doelam, Hans Gilissen,

Sanneke Vermeulen en Marianne Vorthoren